

O društvenom i političkom životu naših iseljenika

Mato Mojaš

Prožeti ljubavlju prema svojoj zemlji i svom kraju, napuštali su naši iseljenici svoj dom, svoju obitelj, zemlju i narod i bolnim srcem, zbog bijede i nepodnošivog stanja, odlazili u tuđi svijet tražeći zarade i kruha. »Odlazili su morem brodicom, brzom, garavi i kršni, put velikog grada, da odanle krenu gvozdenom nemani u krajeve nove«.

Odlazili su, a selo ih gledalo sa svojim kućicama skromnim, sa pješćanim žalom, sa crkvom bijelom, i galebima na hridima sivim, gledalo ih selo nekud žalosno i tužno, ostavljeno selo.

— Zbogom, zbogom! — mahali su rupcima plačnim ženama na obali, sićušnoj djeci, i borju, i lovoru, i maslinicima, — zbogom, zbogom!

Galebi su letjeli za ladom veslačicom, letjeli i opet se vraćali na ropine i krši seoca dragog, kao da vele južničkim momcima: »Ta kuda ćete, kuda, ovo je vaše selo i rođena vam gruda?«

I čempresi mrki sa seoskog groblja sumorno su gledali za brodicom brzom, kao da šapuću kršnim ljudima: »Nema ni ovakva groblja u tuđini hladnoj«.

U ovoj pjesmi u prozi pjesnik Rikard Katalinić Jere-tov izražavajući svoju rodoljubivu misao daje sliku našeg čovjeka u prošlosti.

Oni su odlazili nekud daleko i sve ih je žalilo — i selo, i žene, i djeca, i borovi, i maslinici... Težak je bio rastanak i udaljavajući se od svog kraja i bacajući pogled na svoj mili zavičaj, pričinjalo im se sve ko da ih netko zove: Vratite se, vratite! Ali borba za život poticala ih je u daleke, nepoznate krajeve, stalno misleći na svoje najmilije i na sve ono što za sobom ostavljaju. I tako umorni mislima našli su se u nepoznatoj zemlji. Oslanjajući se jedan na drugoga i pomagajući jedan drugoga prihvaćali su se raznovrsnih i najtežih poslova samo da bi što prije došli do zarade. Mnogi su svojom snalažljivošću i marnim radom napredovali i sticali zarade i stvarali imovinu, ali bilo ih je isto tako mnogo koji su teško živjeli i borili se za podmirenje svojih najskromnijih potreba.

Već prvih godina po dolasku u nove krajeve, počinju se udruživati, stvarati razna društva i razvijati društveni život u cilju uzajamnog pomaganja i u nastojanju da održe svoju nacionalnu svijest, da ne zaborave svoje stare običaje, da održavaju vezu sa svojom rođenom zemljom, da pomognu oslobođenje domovine i da stvore zabavni i kulturni život, koji će im buditi raspoloženje, omogućavati kulturna izživljavanja i izražaj rodoljubivih osjećaja.

Sva društva koja su se osnovala, u prvim decenijama iseljeničkog života, bila su pristupačna iseljenicima — pripadnicima svih naših naroda i skoro sva društva koja su se u to doba osnivala nosila su u svom nazivu riječ »slavenski« koja je u tom vremenu zamjenjivala prilično nepoznatu riječ »jugoslavenski«. Tokom godina sve više se povećavao broj naših iseljenika i iseljeničkih naselja, i

kako su iseljenici postojali brojniji, osnivaju se posebna hrvatska, slovenska, srpska, crnogorska i makedonska društva, ali u svako društvo bio je slobodan pristup svakom iseljeniku — pripadniku bilo kojeg našeg naroda. To se održavalo čitavo vrijeme do današnjih dana i uska povezanost svih naših iseljenika porijekla iz raznih jugoslavenskih područja i pokrajina, omogućavala je njihov napredak, kompaktnost u rješavanju mnogih iseljeničkih problema, kao i pitanja pomoći i borbe za oslobođenje svoje stare domovine. Jedinstveni pogledi i sloga dolazila je do punog izražaja u raznim organizacijama, priredbama, manifestacijama i akcijama. U San Paulu, u Braziliji, osim Hrvata iz Dalmacije i Slovenaca iz Primorskog područja Slovenije, živi i dosta Crnogoraca i Srba. U tom gradu Slovenci su osnovali dom, ali tu ne dolaze i ne sastaju se samo iseljenici Slovenci već svi jugoslavenski iseljenici bez obzira na jugoslavensko porijeklo. Svake subote naveče i u nedjelju rado se okupljaju, razgovaraju na materinskom jeziku, plešu narodna kola, održavaju priredbe i razne zabave. Omladina često nastupa u narodnim nošnjama iz raznih naših krajeva, a muški pjevački zbor nastupa programom naših narodnih pjesama. U ograncima Hrvatske bratske zajednice u SAD ima više tisuća Srba, iako postoje i posebne srpske potporne organizacije. U svim iseljeničkim naseljima na razne načine dolazilo je do izražaja raspoloženje u duhu bratstva i jedinstva. U toku XIX. i početkom XX. stoljeća njihov kulturno-prosvjetni život provodio se kroz razne oblike skoro iste i na sličan način, dok u novije doba nastajali su savršeniji oblici i raznovrsnije nove forme zabavnog i kulturnog izživljavanja u okviru raznih sekcija kulturno-prosvjetnih društava, organizacija i domova. U svim društvima i organizacijama koje su u početku bile više potpornog karaktera, razvijao se bujan kulturno-prosvjetni život.

Nalazeći se i radeći u zemlji bez socijalnog osiguranja i socijalne zaštite, iseljenici su bili upućeni isključivo sami na sebe, pa su i došli na ideju stvaranja potpornih organizacija, koje su im uz uvjet uplaćivanja redovite manje svote osiguravale pomoć u bolesti i nesreći, starosti i smrtnom slučaju. Iako su bile potporne organizacije i društva, one su njegovale i razvijale kulturno-prosvjetni i zabavni život. I danas kada postoje posebna razna kulturno-prosvjetna i umjetnička društva i organizacije, razvija se i nadalje kulturni život u potpornim organizacijama, koje su najbrojnije iseljeničke organizacije i društva. Mnogi ogranci potpornih organizacija imaju kulturno-prosvjetne sekcije. Tamo gdje tih sekcija nema postoje posebna kulturno-prosvjetna društva u kojima se okupljaju iseljenici, a takvih društava ima svuda u svim zemljama gdje žive iseljenici, bez obzira da li tu postoje ili ne postoje potporne organizacije.

Najveći broj društava osnovan je od 1901. do 1914. god. t. j. od početka XX. stoljeća do početka Prvog svjetskog rata, kao i u vremenu između dva rata, a to je uvjetovano većim porastom iseljenika i većeg broja naših iseljeničkih naselja. Kulturno-prosvjetna društva imala su raznovrsne organizovane oblike rada u okviru sekcija. Tako na primjer postojale su: vokalne i instrumentalne sekcije, sekcija za folklor, dramu i t. d. Pored ovih društava u mnogim naseljima osnivana su posebna društva i to: pjevačka, muzička, tamburaška, dramska, literarna i druga. Mnoga društva uspješno djeluju već nekoliko decenija i sada su aktivna. Svojim nastupima i priredbama stvarala su raspoloženja i budila interesovanje, ne samo u svojim centrima, nego svuda gdje su dolazila priređivanjem izleta i posjeta drugim mjestima i naseljima. Neka društva posjetila su i svoju staru domovinu prije rata, a poslije oslobođenja posjetio je našu zemlju zbor iseljeničke omladine »Tamburica«.

Razvijajući raznovrsni kulturno-prosvjetni rad naši iseljenici održali su visoko nacionalnu svijest, imali su stalno veze sa starim krajem, pružali pomoć na razne načine, bodrili i pomagali oslobodilačka nastojanja i svoju djecu odgajali u tom duhu.

Iseljenici su bili seljaci i radnici, mnogo ih je bilo koji nijesu znali čitati ni pisati i vrlo malo je bilo školovanih ljudi, pa im je to u početku zadavalo poteškoća u govorništvu, u dopisivanju i u razvijanju kulturno-prosvjetne aktivnosti. Bilo je i drugih i težih poteškoća, koje su nastajale kao posljedica protunarodnih režima za vrijeme Austro-Ugarske i stare Jugoslavije, koji su htjeli i nastojali onemogućiti svaki napredniji rad naših iseljenika, a usmjeriti ga protunarodnim i režimskim interesima. Mnoge naše iseljenike koji su se isticali naprednim idejama i radom, te rodoljubivim zanosom istupali protiv samozvanih predstavnika domovine, proglašavali su neprijateljima države u kojoj su živjeli, tužakali ih vlastima i poslodavcima, tako da su mnogi otpušteni i ostali bez posla, a neki su morali napuštati mjesta, pa i državu, samo zato što su voljeli svoj narod i domovinu. Naročito su našim iseljenicima zadavali poteškoće u radu službeni predstavnici monarho-fašističke diktature kralja Aleksandra 1929. godine. Iseljenici su jedinstveno, bez obzira kojoj su narodnosti pripadali, zauzeli energičan stav protiv režima u domovini i javno preko štampe o tome pisali i na razne načine isticali, tako da je u domovinu bio zabranjen ulazak svih iseljeničkih novina. U Kanadi i u naseljima naših iseljenika u drugim zemljama osnivaju se tada radničko-seljački prosvjetni klubovi, koji su bili trn u oku domaćim i kraljevskim reakcionarima. Zbog toga se ometao rad klubova, a više njihovih istaknutih aktivista bilo je zatvoreno i proganjeno. Ali sve to nije pokolebalo naše iseljenike već okupljajući se u organizacije, klubove i kulturno-prosvjetna društva, svojim intenzivnim radom odupirali su se svim negativnim utjecajima, a razvijali široku aktivnost kroz koju su dolazili do izražaja rodoljubivi osjećaji. Iseljenici su se masovno odazivali kulturno-prosvjetnoj aktivnosti, koja je zahvatila svako novo i najmanje naselje u Sjevernoj Americi i u ostalim zemljama. Tri radnička pokreta hrvatski, srpski i slovenski, koja su osnovana koncem 1935. — djelujući samostalno — činila su moćan jedinstveni pokret jugoslavenskih iseljenika. Napredni iseljenici okupljeni oko napredne štampe razvili su veliku aktivnost. Iskori-

šteni su svi mogući oblici kulturno-prosvjetnog i ostalog rada, u koje će okupljeni iseljenici manifestirati svoj rad, svoje nastojanje, osjećaje i ljubav. Priređivane su brojne zabave, sastanci, izleti, koncerti, kazališne predstave jugoslavenskih autora, osnivani su pjevački i tamburaški zborovi, izdavane brošure, a sve sa ciljem, da se uzdiže nacionalna svijest i razvije ljubav prema domovini, slobodi i napredku, te da se pomogne naprednim snagama koje su u domovini vodile borbu za oslobođenje i njihovu bolju budućnost.

Društva i sve organizacije skupili su naše iseljenike u jedinstveni pokret u radu.

Vrijeme od 1936. pa do početka Narodno-oslobodilačkog rata spada u najplodnije razdoblje kulturno-prosvjetnog života i rada naših iseljenika, koji se još zamašnije i intenzivnije razvio za vrijeme Narodno-oslobodilačke borbe. Prije rata osnovani klubovi »Radničkog glasnika« i »Slobodne riječi« postali su pokretači slobodnih akcija i isticanja naprednih ideja.

U Kanadi kao i u Sjedinjenim Državama Amerike formirani su nacionalni savezi: Savez kanadskih Hrvata, Savez kanadskih Srba i Savez kanadskih Slovenaca koji su zajednički tvorili Savez kanadskih jugoslavena. Svaki Savez imao je svoje glasilo. Savez kanadskih Hrvata pokrenuo je glasilo »Novosti«, Savez kanadskih Srba glasilo »Jedinstvo«, a Savez kanadskih Slovenaca »Enotnost«. Izvan saveza nije bilo drugih kulturno-prosvjetnih akcija i rada. Novine su prodirale u svaku kuću i svaka kuća bila je uključena u kulturno-prosvjetni rad. Za djecu naših iseljenika, koja nijesu mogla ni najosnovnije znanje steći iz svog materinskog jezika, osnivani su tečajevi.

U Australiji su u početku postojale neke seljačke organizacije bez većeg utjecaja i značajnijeg rada. Vladala je skučenost i nedovoljna aktivnost. Godine 1934. održana je nacionalna konferencija u Sidneju na kojoj su prisustvovali delegati iz svih jugoslavenskih naselja. Na toj konferenciji došla je do izražaja povezanost i uzajamna suradnja iseljenika i zaključeno je, da se širom zemlje u svim iseljeničkim naseljima osnivaju kulturno-prosvjetna društva i klubovi i da se svi povežu u jedinstvenu organizaciju, t. j. u Savez jugoslavenskih iseljenika. Nije prošlo mnogo vremena i doneseni zaključci sprovedeni su u život. Osnovani klubovi njegovali su nacionalne običaje, pjesmu, te priredbama i raznim nastupima i društveno-zabavnim oblicima razvijali nacionalnu svijest i ljubav prema domovini, slobodi i napredku. U tom aktivnom radu pokrenute su 1935. god. novine »Napredak«, koje su postale vrlo masovne i omiljene među iseljenicima.

Slično kao u Americi i u Australiji razvijao se, s manje uspjeha, kulturno-prosvjetni i društveni život među našim iseljenicima i u drugim zemljama. On je značajniji i veći zbog toga što su pokretači i nosioci cjelokupnog kulturno-prosvjetnog rada, uz manje iznimke, naši iseljenici. To su oni bivši seljaci, a sadašnji radnici, koji su postali zborovođe pjevačkih i tamburaških društava, rukovodioci kazališnih družina, organizatori i funkcioneri društava i organizacija, te urednici novina i nastavnici raznih tečajeva na materinskom jeziku. Intelektualci su bili rijetki i malo ih je bilo među organizatorima kulturno-prosvjetnog života i rada naših iseljenika. Ali među njima ima svjetlih primjera koji su sve svoje snage i sposobnosti usmjerili pomaganju i stvaranju povoljnih uslova života naših ise-

Jlenika, bili pokretači raznih akcija i odigrali značajnu ulogu u povezivanju iseljenika sa svojim narodom i svojom rođenom zemljom. Ti ljudi ostavili su lijepu uspomenu među iseljenicima i našim narodom. Za vrijeme stare Jugoslavije došlo je iz domovine nekoliko učitelja među iseljenike koji su održavali nastavu u školama na materinskom jeziku, ali sve je to bilo malo. Glavni rad u održavanju tečajeva, nastave u školama, kao i u kulturno-prosvjetnom i ostalom životu vodio je naš iseljenički živalj, koji se iselio neuk i jedva pismen, a u radu i životnoj borbi u tuđini ispoljio se i dao mnogo vrijednih i sposobnih organizatora i rukovodilaca kulturno-prosvjetnih ustanova, novinara, pisaca i drugih marljivih društvenih radnika. I dok su jedni štedili i slali svojim u domovinu, ili dio uštedevine stavljali na štednu knjižicu da bi se s tim povratili u svoj stari kraj, drugi su sav svoj prihod ulagali u društvene aktivnosti i razvitak kulturno-prosvjetnog rada i sve svoje slobodno vrijeme posvećivali tom radu. Kakav je bio u počecima taj rad može se vidjeti i iz ovih podataka: Tomo Čačić, jedan od organizatora i prvi urednik kanadske »Borbe«, sjećajući se tih dana kaže: »Bio je to težak posao. Kanada je ogromna, a naseobine rastrkane. Trebalo je mnogo novaca sa podvoz, a novaca nijesmo imali... Vozili smo se bez karte, kriomice, na krovovima teretnih vlakova, po kanadskoj stepi, s komadom kruha u džepu.« Neki iseljenik iz Sjedinjenih država Amerike, sjećajući se rada na organiziranju iseljenika piše: Na »Pokret«, »Narodni glasnik« i »Slobodnu riječ« pala je velika odgovornost... Antifašistički borci iz pomenutih novina radili su nekoliko mjeseci danju i noću, putujući po zabačenim kolonijama, održavajući sastanke...«

Najintenzivniji rad kulturno-prosvjetnih društava, klubova i raznih iseljeničkih organizacija rasplamsao se za vrijeme Narodno-oslobodilačke borbe, kada je do najvećeg izražaja došla kulturno-prosvjetna aktivnost. Sav ogromno razvijeni patriotizam naših iseljenika usmjeren je tada u pružanju pomoći domovini i narodu u borbi za slobodu. Ranije osnovana društva i organizacije postale su jezgra oko kojih su se okupljali naši iseljenici i istupali sve jedinstvenije izražavajući rodoljubive osjećaje i provodeći razne akcije. Svi su željeli znati o događajima u domovini i svi su ih budno pratili. Željeli su čuti pjesmu svoga kraja, vidjeti narodnu nošnju svoga zavičaja, svi su htjeli da se što čvršće okupe kako bi na taj način predstavili dio domovine, koja je tada bila u plamenu narodno-oslobodilačkog rata. Sav rad i zanos bio je ispunjen raznim manifestacijama, sastancima, skupštinama, izletima, u izdavanju novina, brošura i letaka, priređivanju koncerata, davanju kazališnih predstava i priređivanju raznih drugih priredaba. Razvijao se zaista takav kulturo-prosvjetni život, koji će ostati zabilježen na svijetlim stranicama povijesti naših iseljenika. Sve akcije za pomoć domovini bile su predvođene i protkane kulturno-prosvjetnim programom. I politički sastanci bili su vezani uz takav program. U tom periodu na tisuće i desetke tisuća koncerata, skupština, sastanaka, izleta, kazališnih predstava i t. d., koji su priređivani i izvedeni tih godina imali su jakog utjecaja na razvitak kulturno-prosvjetnog života i pokazali su ogromne rezultate ne samo u sakupljanju pomoći domovini, nego i na dizanju nacionalne svijesti i ponosa. Kod djece usadivala se ljubav prema starom kraju, a takav rad do sada imao je značajnog utjecaja da se ni treća generacija

naših iseljenika nije denacionalizirala. Ima djece koja ne znaju naš jezik, a i potomaka koji su po državljanstvu i jeziku stranci, ali po srcu i osjećajima u velikom postotku Jugoslaveni. Poznati tamburaški zbor djece i unučadi naših iseljenika »Tamburice«, koji je obilazio svijet priređujući koncerte i propagirajući naše narodno glazbalo tamburicu, ta djeca ne znaju hrvatski, ali znaju i ističu da su jugoslavenskog porijekla. Takvih zborova i družina ima mnogo naročito u državama Sjeverne i Južne Amerike.

U kulturno-prosvjetnom životu naših iseljenika pored raznih društava, organizacija, klubova i zborova, značajnu ulogu odigrala je i naša iseljenička štampa, koja se kroz 75 godina sve više razvijala i mnogo doprinijela kao sredstvo povezivanja iseljenika, za njihovo organiziranje, za obavještanje o prilikama u domovini i podizanje nacionalne svijesti. Na stotine listova izlazilo je prema prilikama, od kojih su neki izlazili samo nekoliko godina. Mnogi su izlazili i izlaze dugo vremena u većem broju, kao na primjer: »Zajedničar« glavni organ Hrvatske bratske zajednice koji na 16 velikih stranica izlazi od 1905. godine i danas dostiže tiraž od 80.000 primjeraka. Prema nesigurnim podacima računa se da je do sada u iseljeništvu izlazilo više stotina raznih novina, listova i časopisa. Danas izlazi oko 60 u svim dijelovima svijeta.

Prva novina na našem jeziku među iseljenicima pojavila se 1883. godine u Buenos Airesu pod imenom »Iskra slavjanske slobode«. Drugi hrvatski list »Napredak« pojavio se 1891. godine u Hobokenu kod New Yorka, treći list »Hrvatska zora« počeo je izlaziti 1892. u Chicagu, a četvrti »Dalmatinska zora« 1893. u San Franciscu.

Godine 1891. izašao je prvi slovenski iseljenički list »Amerikanski Slovenac« i iste godine »Glas naroda« u New Yorku. Zatim je počeo izlaziti i to 1893. »Mir« u Pueblo (Kolumbija), te 1898. list »Narodna besjeda« u Clevelandu.

Glavni slovenski list »Prosvjeta«, glasnik najveće Slovenske narodne potporne jednote, izlazi u Chicagu od 1905. godine.

Prvi srpski list u iseljeništvu pod imenom »Srbin Amerikanac« izašao je 1886. u San Franciscu, a godine 1887. »Druškova sloga« u istom mjestu. Treći list »Glas Hercegovaca« izlazio je u Pittsburghu od godine 1894. Današnji glavni srpski list »Amerikanski srbobran«, glasilo Srpskog potpornog saveza izlazi od 1906. god. u Pittsburgu.

Prvi naš radnički list izašao je u Chicagu pod nazivom »Radnička straža« 1907. kada su socijalni problemi pritisnuli naše već brojno iseljeništvu. Taj list je doprinio stvaranju radničko-socijalističkog pokreta. U Chicagu izašao je 16. III. 1911. »Narodni glas«, organ Jugoslavenskog socijalističkog saveza u Americi, a list »Radnik« pokrenut je 1918. i izlazio je do 1928. godine.

Od značajnih jugoslavenskih novina u Sjevernoj Americi bile su: »Hrvatski svijet« u New Yorku koja je izlazila od 1907. do 1956., »Hrvatska zastava« u Chicagu od 1905. do 1919., »Hrvatski glasnik« u Chicagu od 1901. do 1928. »Jadran« u San Franciscu od 1907. do 1918., »Hrvatska republika« u Pittsburgu od 1920. do 1928., »Narodni list« u New Yorku od 1895. do 1920., »Srpski dnevnik« u New Yorku od 1912. do 1935., »Slobodna misao«, koja izlazi od 1916. u Kanadi, »Hrvatski glas« u Winnipegu, te »Hrvatski list«, »Danica« i drugi.

Do godine 1941. izlazilo je u USA i Kanadi 228 naših iseljeničkih novina (USA 221, Kanada 7).

Crnogorci su pokrenuli list »Amerikanski glasnik Crne Gore«, koji je izlazio od 1919. do 1935., »Crnogorac« u Detroitu od 1922. do 1926. i nekoliko listova 1931. godine u San Franciscu.

Makedonci su izdavali svoj list »Makedonska tribuna« u Indianapolisu od 1927. do 1929.

U Južnoj Americi do 1941. godine izlazile su 92 novine: Argentina 51, Uruguay 3, Chile 10, Brazilija 5, ... koje su izdavali naši iseljenici u toku 57 godina. Najznačajniji su bili: »Jadran« u Buenos Airesu od 1915. do 1925., »Jugoslavija« u istom gradu od 1925. do 1932., »Argentinske novine« u Buenos Airesu od 1934. do 1941., »Materinska riječ« pokrenuta u Rosario 1908. u Argentini. U Chileu prve naše novine »Male novine« izlazile su u Punta Arenasu 1905., »Domovina« od 1908. do 1919., »Jugoslaven u Chile« od 1932. do 1940. U Antofagasti naš iseljenički list je izašao 1901. godine pod nazivom »Sloboda«. Izdavač i urednik ovog lista bio je Ivan Krstulović s otoka Brača i imao je vlastitu tiskaru. Zatim su izlazili listovi: »Pokret« od 1914. do 1916., »Jugoslavija« od 1915. do 1916. i »Jugoslavenska država« od 1916. do 1917. Ovaj isti list izlazio je u Valparaiso od 1918. do 1921. kao glasnik Jugoslavenske narodne obrane u Južnoj Americi. U Santiagu izlazio je »Jugoslavenski glasnik« od 1935. do 1946. godine. U Montevideu (Uruguay) su izlazila tri lista, među kojim »Hrvatska misao« od 1928. do 1934. U Boliviji je izlazio list »Jugoslavija« od 1916. do 1918., a u Braziliji je najdulje izlazio »Jugoslaven u Brazilu« od 1928. do 1934. u San Paulo.

U Australiji su naši iseljenici izdavali pet raznih lista. U New Zelandu bila su pokrenuta 4 lista, od kojih list »Nada« 1918., list »Zora« od 1913. do 1918., a »Slavenski glasnik« 1945.

U evropskim naseljima izlazilo je do 1935. godine 56 novina (Francuska 23, Švicarska 11, Engleska 2, Grčka 7...) Najduže su izlazile »Jugoslavenske novine« u Parizu od 1931. do 1941.

U Africi je bio pokrenut samo jedan list i to u Tunisu u Bizerti za vrijeme Prvog svjetskog rata 1918. pod nazivom »Naprijed«.

U Jugoslaviji je iseljeničkih novina i časopisa izlazilo 10, među kojim »Iseljenik«, koji je izlazio od 1925. do 1941. godine u Zagrebu.

Svega je do 1935. izlazilo 370 jugoslavenskih iseljeničkih novina, a u posljednja dva decenija izlazilo je još trideset novih iseljeničkih novina.

Prije i za vrijeme Drugog svjetskog rata i kasnije pokrenuti su naši iseljenički listovi progresivnog pravca i to: »Narodni glas« u Chicagu 1918., »Organ Jugoslavenskog socijalističkog saveza u Americi«, »Sloga radnika i seljaka« koji je počeo izlaziti 1931. u Bruxellesu u Belgiji, »Slobodna misao« 1929. i »Borba« 1931. u Torontu, »Novosti« 1940. u Montrealu i »Jedinstvo« 1948. u Torontu kao glasnici Saveza kanadskih jugoslavena. Godine 1943. počeo je izlaziti »Jugoslavenski iseljenički vjesnik« u Buenos Airesu, »Novi list« 1949. u New Yorku, »Slobodna Jugoslavija« 1945. u Bruxellesu kao glasilo istoimene organizacije u Belgiji i Francuskoj. »Slobodna riječ« organ naprednih Srba izlazio je u Pittsburgu od 1935. do 1947. Odbor Jugoslavenske grupe međunarodnih socijal. demokrata (Komu-

nista) u Moskvi, pokrenuo je 6. travnja 1918. list »Revolucija«.

Sve ove novine, a naročito listovi potpornih saveza, nacionalnih i radničkih potreba imale su vidnu ulogu u razvoju i životu naših naselja do danas, a osobito zbog njihove veze i tijesne suradnje sa domovinom i naprednim pokretima u našoj zemlji. Pored svoje štampe iseljenici su se pomagali štampom i knjigama iz domovine. Mnogi od njih su predplatnici novina i časopisa, a neki redovito nabavljaju knjige iz domovine.

Među našim iseljenicima bilo je i pisaca, koji su pisali knjige. Iako je taj rad bio skopčan s različitim poteškoćama ipak su postignuti znatni rezultati. Taj rad naročito je došao do izražaja u vrijeme Narodno-oslobodilačkog rata, kao i poslije njega, kada su naši iseljenici preuzeli dužnost da i preko knjiga i brošura upoznaju iseljenike i stanovnike zemlje, u kojoj žive, s istinom o našoj zemlji i prilikama koje se u njoj odvijaju.

Svaki oblik kulturno-prosvjetnog rada koristio se za uspostavljanje živog kontakta sa starom domovinom i u cilju buđenja nacionalne svijesti. Pored visokog patriotizma naših ljudi veliku su ulogu odigrali napredni iseljenički pokreti, koji su u interesu naših naroda, domovine i iseljenika znali da se uzdignu iznad uskih, stranačkih i lokalnih interesa.

Od svih političko nacionalnih društava i organizacija u USA bio je Hrvatski savez od 1905. do 1919. godine, Srpska narodna obrana od 1914. do 1919., Slovenski svet, koji je osnovan i djelovao u istom vremenu. Ove tri organizacije osnovale su na Prvom jugoslavenskom zboru u Chicagu 1915., a na Drugom jugoslavenskom zboru u Pittsburgu 1916. godine Jugoslavensko narodno vijeće sa centrom u Washingtonu, koje je odigralo vrlo značajnu ulogu u borbi za oslobođenje naših zemalja od Austro-ugarske i za ujedinjenje Jugoslavena.

U Valparaisu 1916. godine osnovana je Jugoslavenska narodna obrana s ograncima u Chileu, Boliviji, Peru, Argentini, Uruguayu, Paragvaju i Braziliji.

Ove organizacije radile su vrlo aktivno i na razne načine pomagale borbu naših naroda za oslobođenje i ujedinjenje u jednu zajedničku državu. One su izdržavale Jugoslavenski odbor u Londonu, koji je predstavljao i rukovodio oslobodilačkom borbom van naših zemalja. U svim iseljeničkim naseljima održavali su se zborovi i provodile razne akcije. Materijalna pomoć iznosila je u tim godinama rata oko 100 milijuna ondašnjih dinara, koju su osigurale i dale spomenute dvije organizacije. Uz veliku podršku naših iseljenika Jugoslavenski odbor organizira upućivanje 30.000 dobrovoljaca na Solunski front. Tom pokretu pridružili su se i naši iseljenici u Australiji, Novoj Zelandiji i Africi. Sva društva i organizacije aktivno su radile, a osobito Jugoslavensko republikansko udruženje sa središtem u New Yorku, Jugoslavenska socijalistička i komunistička partija jugoslavenskih iseljenika u USA i Kanadi, Hrvatska republikanska seljačka stranka u Sjevernoj i Južnoj Americi.

U Drugom svjetskom ratu borile su se i pomagale Narodno-oslobodilačku borbu masovne razne organizacije i društva. Godine 1943. u borbi protiv fašizma osnovan je u Chicagu Kongres američkih Hrvata. Osnovano je više odbora za pomoć jugoslavenskim narodima u borbi za slobodu. Hrvatska bratska zajednica, Savez kanadskih Hrvata (Savez kanadskih Jugoslavena) i Savez jugoslaven-

skih iseljenika u Australiji i New Zelandu, slale su dobrovoljce na savezničke frontove i sakupljale su u toku rata i poslije rata ogromnu pomoć u novcu, hrani, obući i odjeći i upućivale u domovinu raznim ustanovama i organizacijama.

Jedinstvo naših iseljenika izgrađivano u toku niza godina, bilo je poslije rata, usljed širenja kleveta i laži o našoj zemlji, kod nekih iseljenika pokolebano ne znajući pravu istinu o domovini. To se odrazilo u nekim oblicima kulturno-prosvjetne aktivnosti. Ali organizacije i društva,

kao i naši iseljenici u cjelini znali su pravilno ocjeniti gdje je i na kojoj strani istina, pa su odbacivali sve lažne utjecaje i jedinstveno istupali i borili se za pravednu stvar, te je kod naših iseljenika porastao još jači duh ranijeg jedinstva i sloge, nacionalne svijesti i ponosa, što je razutilo zamašan razvitak kulturno-prosvjetnog rada i života i aktivnosti u sprovađanju raznih akcija za pomoć Jugoslaviji.

Takav rad i aktivnosti ostat će trajno zabilježeni u historiji naših naroda i naših iseljenika.